



İÇ SAVAŞSIZ DEMOKRASİYE GEÇİŞTE ÜMİT VERİCİ BİR ÖRNEK: KIRGIZİSTAN

Son yıllarda yaşanan hararetli gelişmeler dünyanın dikkatini Ortadoğu üzerinde yoğunlaştırdı ve İslam ülkelerinde demokrasiye geçişle ilgili öngörülerin geçmişle mukayese edilemeyecek kadar olumlu olmasını beraberinde getirdi. Libya’da iç dinamiklerle uzayan rejim değişimi süreci, batı blokunun doğrudan müdahalesiyle muhaliflerin lehine sonuçlandı. Suriye’de çeşitli endişelerle muhalifler lehine doğrudan gerçekleşmeyen batı kaynaklı dış yardım, rejimin kuvvetli direnişiyle birleşince Arap baharının en kanlı çatışmalarına şahit olduk ve halen olmaya devam ediyoruz. Bütün bunlar olup biterken Orta Asya’nın doğusunda, Çin sınırında küçük ve fakir bir ülkede kendi coğrafyası için “ilk” olarak kabul edilebilecek önemli gelişmeler yaşandı. Sovyetlerin yıkılmasıyla bağımsızlığına kavuşan Kırgızistan’ın ilk devlet başkanı Askar Akayev’in 2005’te bir halk ayaklanmasıyla devrilmesiyle yerine Kurmanbek Bakiyev gelmişti. Bakiyev’in devlet başkanı olması Kırgızistan siyasetinde ana belirleyicilerden olan Kuzeyli-Güneyli ayrımında uzun süre sonra ilk defa güneyli birinin ülkeyi yönetmesi anlamını da taşımaktaydı. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Kırgızistan’ın kuzeyinde sanayi yatırımlarının artması bu bölgede şehirleşmeyi arttıran ve eğitim durumunu iyileştiren bir etki ortaya çıkarmıştı. Bu etkiden yoksun Güney Kırgızistan ise ülkenin daha az gelişmiş, eski klan hassasiyetleri daha yüksek kısmını oluşturmaktadır. Orta Asya ülkelerinde sıklıkla görülen nepotizmin Akayev sonrası dönemde Bakiyev ile devam ettiğini söyleyebiliriz. Devlet yönetiminde ve özelleştirmelerde yakınlarına büyük kazançlar sağlayan Kurmanbek Bakiyev döneminde halkın huzursuzluğunu gidermek için Ekim 2007’de bir anayasa değişikliği referandumu gerçekleştirilmişti.

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1198/Huseyin+Rasit+Yilmaz>

Parlamentonun ülke yönetimindeki etkisini arttırmak amacıyla yapıldığı ifade edilen anayasa değişikliği sonrasında oluşan yapıya bakıldığında devlet başkanının hayli geniş olan yetkilerinin korunduğunu meclisin yetkileri arttırılmakla birlikte, yeni yapının “hâkim parti” yi doğurduğunu görmekteyiz. Geniş devlet başkanlığı yetkilerine ilaveten kendisini destekleyen partinin de mecliste büyük çoğunluğu oluşturmasını sağlayan Bakıyev’in Rusya ve Amerika ile olan askeri üs tahsisine dair ilişkilerde de şahsi menfaat temin ettiği düşünülmekte.

Nisan 2010’da tıpkı 2005’te Akayev’in ülkeyi terk etmesine benzeyen bir halk ayaklanmasıyla Kurmanbek Bakıyev de devlet başkanlığından ayrılmak zorunda kaldı. Akayev’den farklı olarak Bakıyev hemen yurt dışına çıkmak yerine destekçilerinin yoğunlukla bulunduğu Güney Kırgızistan’a giderek, devlet başkanlığı üzerinde hak iddia etmeye devam etti. Bölgede kısmi bir destek görse de Celalabad ve Oş gibi büyük şehirlerde istediği desteği sağlayamayınca ülkeden ayrılmak durumunda kaldı. Bakıyev’in devrildiği halk ayaklanmasında 90 civarında Kırgız hayatını kaybederken yüzlerce vatandaş da yaralanmıştı. Bu halk ayaklanması henüz çok tazeiken haziran ayında ülkenin güneyinde Kırgız çoğunlukla Özbek azınlık arasında etnik çatışma başladı. Büyük çoğunluğu Özbek 470 kişinin katledildiği çatışmalar on binlerce Özbek’in de evlerini kaybedip göç etmesine neden oldu. Bölgedeki etnik tansiyonun yüksekliğinin tarihi arka planında Fergana Vadisi’nin olduğunu söyleyebiliriz. Sovyetler döneminde Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında bölüştürülen Fergana vadisinin Kırgızistan kısmında Özbekler ile Kırgızlar birlikte yaşamakta, Kırgızistan genelinde nüfusun %15’ini oluşturan Özbekler çoğunlukla Güney Kırgızistan’da, Fergana Vadisi’nde meskûn bulunmaktalar. 1990’daki Kırgız-Özbek çatışmasında 1200’ün üzerinde insan ölmüş, olaylar ancak Rus askeri müdahalesiyle durdurulabilmişti. Devlet başkanının devrilmesiyle doğan otorite boşluğu ile güvenlik kuvvetlerinin müdahalesindeki eksiklikler nedeniyle 2010 Haziran’ındaki çatışmalar hızla yayılmış ve geçici yönetimin çabasıyla güçlkle kontrol altına alınabilmişti. Devlet başkanının devrilmesinin üzerinden kısa bir süre geçtikten ve ülkenin güneyindeki etnik çatışmanın güçlkle kontrol altına alınmasından hemen sonra Kırgızistan’da yeni anayasa referandumuna sunuldu. Referandumun yapılmaması için Bakıyev taraftarlarının etnik çatışmayı kışkırttığı iddiaları doğru kabul edilirse geçici yönetimin referandumu tehir etmeyerek önemli bir kararlılık gösterdiği sonucuna varılabilir. Bakıyev’den sonra devlet başkanlığı görevini üstlenen dış işleri eski bakanı Roza Otunbayeva’nın bu göreve 2011 sonlarına doğru görevi bırakacağını taahhüt ederek geldiğini belirtmekte fayda vardır. Aynı hassasiyeti Kırgızistan’ın yeni anayasasında² da görmek mümkündür. Yeni anayasa ile devlet başkanlarının iç ve dış yetkileri önemli ölçüde sınırlandırılmakta, parlamentonun yetkileri arttırılmaktadır. Bununla birlikte 2007 anayasasının mecliste “hâkim parti” ye yol açan etkisinin bir daha vuku bulmaması için 120 sandalyeli mecliste bir parti, genel seçimde ne kadar yüksek oy alırsa alsın, ancak 65 milletvekiline sahip olabilmektedir.

Kırgızistan’da Ekim 2010’da yapılan parlamento seçimleri sonrasında geniş katılımlı bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu hükümetin başbakanı Almazbek Atambayev bir yıl sonra Ekim 2011’de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine de en iddialı aday olarak katılmıştı. Kuzeyli olan Atambayev’in karşısında iddialı iki güneyli aday, Taşiev ve Madumarov bulunmaktaydı. Kuzey Kırgızistan’da seçime katılım oranı %75 iken, güneyde bu oranın %50 olması ve Atambayev’in bilhassa Güneydeki Özbeklerden yoğun destek görmesi ile güneyde diğer adaylarla hemen hemen aynı oy oranına ulaşması Kuzey Kırgızistan’da oy oranı %80’i aşan Atambayev’i ülke genelinde %62 oy oranı ile cumhurbaşkanlığına taşıdı. Kırgız halkının içeride refah ve kalkınma vadeden ve dış politikada dengeleri gözetten Atambayev’i cumhurbaşkanlığına taşıması ve Bakıyev’den sonra devlet başkanlığını yürüten,

² “Constitution of the Kyrgyz Republic”, http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=254747

bölgenin ilk kadın devlet başkanı, Roza Otunbayeva'nın resmi bir törenle görevi seçilmiş devlet başkanına bırakması Orta Asya'da parlamenter demokrasinin ilk başarılı uygulaması olarak "tarihi" bir anlam taşımaktadır. Böylece Arap baharı ülkelerine kıyasla çok daha az insan kaybıyla otoriter rejim devrilerle, uluslararası gözlemcilerin de raporlarında demokratikliğine vurgu yaptıkları bir seçimin ardından, halk iradesiyle seçilmiş bir devlet başkanı göreve başlamıştır. Kırgızistan'ın dönüşüm sürecinde uluslararası aktörlerin tavrı da dikkat çekicidir. Dönemin Rusya devlet başkanı Medvedev Kırgızistan'ın pek çok problemi olduğunu, kuvvetli, iyi organize olmuş bir otoriteye ihtiyaç duyduğunu belirterek parlamenter demokrasinin Kırgızistan'da mümkün olmadığını söylemişti.³ Afganistan'daki birliklerinin lojistiğini sağlaması ve Çin sınırında olması bakımından Bişkek'teki Manas Askeri üssü ABD için stratejik bir önem taşımaktadır. Atambayev'in Manas Askeri Üssü kullanım anlaşmasının 2014'te bitişinden sonra yenilenmeyeceğini açıklaması⁴ ABD için istenilen bir durum değildir. Bununla birlikte Almazbek Atambayev döneminde Rusya, ABD ve Türkiye ile ilişkilerde herhangi birini ötekileştirmeyen politikaların takip edileceğinin kuvvetli işaretleri görülmektedir. Türkiye'nin Kırgızistan'ın eski borçlarının önemli bir kısmını silmesi ve Rusya'dan temin edemediği kredileri sağlaması ilişkileri kuvvetlendirmektedir. Zira diğer bölge ülkeleri gibi doğal zenginliği bulunmayan Kırgızistan'ın bütçesi için dış yardımlar hayati önem taşımaktadır. Türkkon'un ikinci toplantısına Bişkek'in ev sahipliği yapması, son dönemde 2005 ve 2010 devrimlerine benzer ayaklanmalarla seçilmiş Kırgızistan yönetimini değiştirmeye çalışan bazı grupların son derece sınırlı katılımlı gösterilerinin Kırgız güvenlik kuvvetleri tarafından kolaylıkla engellenmesi ülkede istikrarın sağlanmaya başlandığını göstermektedir.

Kırgızistan'ın parlamenter demokrasiye geçişteki başarısını sistemin işleyişinde de göstermesi Orta Asya'nın diğer ülkeleri için mühim bir örnek teşkil edecek ve Ortadoğu'da Tunus'la başlayan süreç Orta Asya'da Kırgızistan ile, belki çok daha uzun bir zamana yayılarak ve daha az kayıpla, gerçekleşebilecektir.

³ "Kyrgyz Parliament To Replace Both President and Court", <http://english.pravda.ru/hotspots/conflicts/29-06-2010/114049-kyrgyz-parliament-0/>

⁴ "Kyrgyzstan Wants Military Role to End at U.S. Base", <http://www.nytimes.com/2012/03/14/world/asia/panetta-meets-with-military-officials-in-kyrgyzstan.html>